

Documente de arhivă despre începuturile Casei de Comerț și ale familiei Capșa

MIOARA IONIȚĂ

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, românii din Macedonia și Albania ajunseseră la o situație economică deosebit de înfloritoare, datorată, în special, uneia din trăsăturile care-i individualizează pe macedoromâni față de ceilalți locuitori din Balcani, în oricare din profesiile pe care le-au îmbrățișat, între care, nu cel din urmă, a fost comerțul. Este vorba de „acel dinamism extraordinar, care îi face să izbutescă în toate întreprinderile, oricât de mari greutatea li s-ar pune în drumul lor”¹. Din păcate, bunăstarea de care se bucurau, reprezentând binemeritul produs al muncii lor, nu a durat mult timp, din cauza deselor războaie ruso-turce și a tulburărilor neconținute din nord-vestul și sud-vestul Imperiului Otoman. Pe fondul unei accentuate slăbiciuni a acestuia, ei au fost supuși, pe de o parte, unei asidue politici de deznaționalizare din partea populației grecești majoritare, iar, pe de altă parte, jafurilor și prădăciunilor întreprinse asupra lor de albanezi. Către sfârșitul secolului al XVIII-lea (1788²), până și renumitul centru economic și de cultură al lor, Mocopole (în Empir), supranumit mai târziu, prin comparație, „Blajul macedonenilor”³, aproape a dispărut de pe fața pământului.

În aceste condiții, la sfârșitul secolului al XIX-lea se produce cel mai mare val de migrare a aromânilor, cu tot ce aveau ei mai bun – elita economică și intelectuală –, către centrele comerciale din nordul Peninsulei Balcanice, între care au fost preferate, nu o dată, poate și datorită comunității de limbă, cele din Transilvania și Principatele Române.

Posesori a o serie de virtuți care, cuplate, nu puteau duce decât la reușită – munca și economia, curajul în lupta pentru existență, credința în Dumnezeu, dragostea de patrie și setea de învățătură –, având chiar un dicton înțelept în acest sens: „Omul neînvățat, oricât de bogat ar fi, slugă lă cel învățat va fi”⁴, ei au format aici acele faimoase colonii care au dat, mai târziu, României prestigioase personalități în aproape toate domeniile de activitate, de la comerț și meserii, până la medicină, drept, literatură, arte plastice, politică, biserică⁴.

¹ Th. Capidan, *Macedoromânii. Etnografie, istorie, limbă*, București, 1942, p. 41.

² Idem, *Originea macedoromânilor*, București, 1939, p. 7.

³ Anastase Hâciu, *Aromânii. Comerț, industrie, arte, expansiune, civilizație*, Focșani, 1936, p. 542.

⁴ Aminim aici doar câteva nume: medicii Apostol Arsachi, Thoma Ionescu, frații Mina, Nicolae și Ștefan Minovici, avocatul Emanoil Gojdu, mitropolitul Andrei Șaguna, oamenii politici Mihail Pherechide, Emil Costinescu, Tache Ionescu, Nicolae Mișu,

Spre deosebire de aromânii stabiliți în Transilvania și în Principate în secolele XVI-XVII, care puteau fi cu greu deosebiți de greci, cei veniți masiv, mai ales din ținutul moscopolitan, la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, formează, organizându-se, comunități recunoscute ca atare. În scurt timp devin renumiți mai ales ca negustori, comercianți, domeniu pentru care aveau înclinații și calități deosebite – vrednicie, prevedere, chibzuință și perseverență. Așa încât „cazurile de nereușită în afaceri erau foarte rare la ei; știau ... să cumpere și să vândă bine, în exercitarea comerțului lor erau adevărați artiști, foarte vrednici și foarte economi”⁵.

Printre orașele unde s-au format puternice comunități de negustori aromâni (erau de la exportatori de cereale, cojocari, bancheri, la proprietari de restaurante și hoteluri, băcani, brutari etc.), contribuind substanțial la constituirea burgheziei românești, amintim Brașovul – în Transilvania –, Galațiul – în Moldova –, Brăila, Giurgiu, Pitești, Râmnicul Sărat, Ploiești și, nu în ultimul rând, București – în Muntenia.

Strâns legat de acest proces de formare a burgheziei românești și de negoțul din orașele menționate întâlnim, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, numele unei familii de aromâni care va marca puternic, prin activitatea și realizările sale deosebite, comerțul de prelucrare alimentară din București, familia Capșa.

Cojocarul DUMITRU CAPȘA, întemeietorul familiei, va fi pornit către Țările Române din ținutul moscopolitan, împreună cu alți semeni ai săi, în penultimul deceniu al secolului al XVIII-lea. Se va fi oprit mai întâi la Brașov, de unde și-a luat nevastă pe Zamfirica Cervenvodaly (Cernovodeanu – n.n.) și, socotind că pe piața Bucureștilor meseria sa ar avea mai multă căutare, a trecut munții și s-a stabilit în capitala Țării Românești. Îl întâlnim atestat documentar pentru prima oară la 3 noiembrie 1791⁶, punându-și semnătura pe o poliță în valoare de 500 groși. Dumitru Capșa avea prăvălia pe locul fostei piețe Sf. Anton (în apropiere de hanul lui Manuc – n.n.). Ea va fi distrusă, mult mai târziu, de focul izbucnit în ziua de Paști, 23 martie, a anului 1847. Din cei patru fii pe care i-a adus pe lume Zamfirica Capșa, Cristache, Anton, Ștefan și CONSTANTIN (1790-1841), doar acesta din urmă a îmbrățișat meseria tatălui, pe care a transformat-o în adevărată artă, devenind „cojocar subțire pe piața Bucureștilor”⁷. Credincios unuia din principiile de căpătâi

Menelaos Ghermani, Constantin Garoflid, sociologul Dimitrie Gusti, astronomul Nicolae Coculescu, inginerul Elie Carafoli, filologii Theodor Capidan, Iuliu Valaori, Tache Papahagi, pictorii Theodor Aman și Ary Murnu, sculptorul Dimitrie Paciurea, arhitectul Constantin Iotzu, scriitorii Anton Pann, Dimitrie Bolintineanu, Octavian Goga, Șt.O.Iosif, Victor Papacosteștea ș.a.

⁵ Anastase Hâciu, *op.cit.*, p. 536.

⁶ Direcția Arhivelor Naționale Istoric-Centrale (în continuare se va cita D.A.N.I.C.), Colecția Documente muntenesti, pachet CLXXIX/3.

⁷ Dr.Nicolae I.Angelescu, *Negustorii de odinioară. Grigore Capșa și familia sa (1841-1902)*, București, 1940, p. 3.

ale negustorilor aromâni, după care, „având nevoie de oameni de încredere, lucrau ... cu rudele, iar, în lipsa acestora, cu prietenii lor”⁸, Constantin Capșa colaborează cu vărul său Ștefan Cervenodaly (Cernovodeanu – n.n.) din Brașov, care-l aprovizionează cu marfă, materie primă pentru prăvălia sa de cojocărie. În același timp, ei își acordă reciproc sprijin bănesc, după cum ne-o dovedește bogata corespondență purtată de cei doi între 1816 și 1819⁹.

În anul 1818, având deja o situație economică înfloritoare, Constantin Capșa se căsătorește cu fiica unui negustor din Ploiești, Ana Vasiliu (1801-1870), ce-i va dăruia 12 copii, din care vor trăi nouă, opt băieți și o fată.

Inițial, Constantin Capșa și-a desfășurat activitatea în prăvălia tatălui său din Piața Sf. Anton. Abia în 1830¹⁰, cumpără, pentru suma de 12.500 taleri, de la nepoata sa, Elenca Capșa, din Ploiești, al cărei epitrop devenise după moartea timpurie a fratelui său, Cristache, una din prăvăliile de la Hanul lui Zamfir, din București. La 11 aprilie 1831, Constantin Capșa achitase nepoatei sale întreaga sumă, cu care aceasta a cumpărat „o casă în orașul Ploiești, în mahalaua Sfinții Împărați ... pe care au și reparat-o, și o vie în Dealul frumos al Scăienilor”¹¹. Situat la întretăierea străzii Blănari cu Ulița Colțea (actualul Bulevard Brătianu – n.n.), cam în dreptul bisericii Sf. Gheorghe-Nou¹², hanul aparținuse, până la focul din 1804, când a fost aproape în întregime distrus, mănăstirii Sărințar. După acest an el este arendat de egumenul mănăstirii, „contraccii” urmând să amenajeze aici 30 de prăvălii.

Dintre acestea, în 1840¹³, după focul din anul precedent, mai supraviețuiau nouă prăvălii, între care și cea a lui Constantin Capșa. Dar, cu siguranță, el nu-și mai desfășura activitatea acolo, ea fiind mai tot timpul închiriată. Astfel, la 31 ianuarie 1834¹⁴, „chir Costache Capșa” închiria prăvălia din Hanul lui Zamfir, pe termen de patru ani, pentru suma de 2.200 taleri/an, unui Grigore Ion, care urma să-i facă, pe cheltuială proprie, și o serie de reparații, dar numai după 23 aprilie 1835, până când „o ține cu chirie Anghel precupețul”.

În orice caz, prăvălia din Hanul lui Zamfir se mai păstra în proprietatea familiei la 3 aprilie 1875, când, după moartea mamei lor, Ana Capșa, cei șase frați Capșa ce se mai aflau în viață, Anton, Ștefan, Vasile, Constantin, Ion și Grigore, încheie un „act de împărțală voluntară”¹⁵. Între bunurile ce făceau obiectul respectivului act, dovedind totodată și situația materială solidă pe care o lăsase soției

⁸ Th. Capidan, *op.cit.*, p. 48.

⁹ D.A.N.I.C., Colecția Documente muntenești, pachet CLXXIX/4-9.

¹⁰ *Ibidem*, pachet CLXXIX/14.

¹¹ *Ibidem*, pachet CLXXIX/15, f. 1.

¹² Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, 1961, p. 121. Vezi și George Pota, *Hanurile bucureștene*, București, 1943, p. 62-64.

¹³ D.A.N.I.C., Colecția Documente muntenești, pachet CLXXIX/18.

¹⁴ *Ibidem*, pachet CLXXIX/16, f. 1.

¹⁵ *Act de împărțală voluntară*, în Arhiva Mircea M. Possa – Mihai Boureanu.

și copiilor săi Constantin Capșa, mort de timpuriu, la numai 51 de ani, se găsea „una prăvălie cu casă d-asupra în suburbia Colței, strada Blănari nr. 4”¹⁶, reprezentând deja menționata prăvălie din Hanul lui Zamfir, care revine lui Vasile Capșa. Pentru ca împărțeala să fie cât se poate de corectă, el urma să dea o sumă de bani, prăvălia și casa valorând mai mult decât partea sa, unui alt frate, Ion. Din același act aflăm că averea lui Constantin Capșa, moștenită de văduva sa și acum împărțită între fiii săi, se mai compunea din: „un loc moștenesc, fost grădină în suburbia Bateștea, strada Polonă, nr. 48”¹⁷, pe care-l împart dr. Ștefan Capșa și Grigore Capșa, dând fiecare o sumă de bani aceluiași frate Ion, drept despăgubire, precum și din „casele cu locul lor moștenesc din suburbia Bateștea, strada Bateștea nr. 19”¹⁸, care revine lui Anton Capșa, el urmând să-i despăgubească cu sume de bani pe frații Constantin și Ion. În urma împărțirii, fiecăruia din cei șase frați Capșa îi revenea, în numerar sau sub formă de bunuri imobiliare, suma de 5.162,49 lei noi¹⁹. Actul mai consemna și „locul viran între stradele Cometu și Nissiparu, suburbia Visarion”, de fapt ceea ce mai rămăsese din el „în urma vânzărilor parțiale ce s-au făcut până acum” și care „este luat în tovărășie cu Domnul Dimitrie Eustatie”²⁰. Acest loc urma să fie împărțit între frații Capșa „când se va putea vinde”. Era, mai mult ca sigur, locul pe care se va fi aflat hanul, provenit prin moștenire, de la fratele Anei Capșa, Fotie Vasiliu. Acesta, neavând urmași, lasă, prin testamentul întocmit la 1 ianuarie 1855, executor fiind desemnat cumnatul său Dimitrie Eustatie, „prea iubitei ...surori Anica a răposatului Capșa, hanul meu ce se află vis-à-vis de casele mele”²¹.

La „împărțeala voluntară” din 1875 nu participa unica fată a soților Constantin și Ana Capșa, SOFIA (1829-1913), care, la căsătoria sa cu Petre Davidell, funcționar în Ministerul de Externe și șeful diviziei consulare în timpul Căimăcâmiei din perioada premergătoare Unirii Principatelor, își primise zestrea corespunzătoare.

În ce o privește pe Ana Capșa, după decesul soțului său, survenit în anul 1841, o întâlnim prezentă foarte puțin în documente, ea trăind în umbra și pentru numeroșii săi copii. S-a chinuit să-i crească, deoarece, la moartea tatălui lor, majoritatea nu erau în stare să se întrețină singuri, aflându-se la vârste fragede, începând cu cel mai mic, Grigore, născut la 4 decembrie 1841 și până la cel mai mare, Anton, care avea doar 20 de ani. Deși beneficia de o stare materială mulțumitoare, Ana Capșa a trebuit să apeleze și la sprijinul rudelor pentru a face un rost copiilor săi.

¹⁶ *Ibidem*, f. 1 v.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, f. 2.

²⁰ *Ibidem*, f. 1 v.

²¹ D.A.N.I.C., Colecția Documente muntenești, pachet CLXXIX/20 a, f. 2r.

Așa se explică faptul că a acceptat ca și cel de-al doilea fiu, Ștefan, să fie ajutat material de vărul lui Constantin Capșa, Ștefan Cernovodeanu de la Brașov. Acesta, fiindu-i și naș, i-a plătit studiile din străinătate, în urma cărora Ștefan Capșa a devenit unul din primii, și cei mai cunoscuți, medici ginecologi din România.

Pe Ana Capșa o întâlnim prin 1863 într-o postură nu prea măgulitoare pentru o mamă, aceea de musafir nedorit. Într-o scrisoare adresată la 1 august 1863 fratelui său Vasile, aflat în taxid²², la Paris, Constantin Capșa îl înștiințează despre o epistolă pe care o primise mama lor, de la dr. Ștefan Capșa, aflat la rudele de la Brașov. Acesta aproape o soma ca până la Sf. Dumitru să-și găsească o altă casă, întrucât „nu o mai poate ține la dânsu că îi rămâne copiii proști și needucați”²³. La întoarcere urma „să ia o guvernantă pentru copii și trebuie să o pue în cele 3 odăi unde șade Nineka”, care-i crescuse așa de nepotrivit progeniturile, încât „la Brașov a răs rudele lui de needucația copiilor și de aceea trebuie ca cu orice preț să dea pe Nineka afară”²⁴.

Nu știm dacă faptul s-a consumat sau nu, dar el demonstrează, chiar și numai sub formă de intenție că dr. ȘTEFAN CAPȘA (1822-1885) se simțea cu mult mai atașat de „rudele lui” de la Brașov, decât de propria familie. Situația nu este una anormală, având în vedere că, așa cum am menționat deja, el s-a format sub oblăduirea și cu sprijinul pecuniar al unchiului și nașului său Ștefan Cernovodeanu, negustor și bancher în orașul de la poalele Tâmppei, în casa căruia, de altfel, s-a și născut. După încheierea studiilor gimnaziale, în 1842, Ștefan Cernovodeanu îl ia în grijă sa și acoperă cheltuielile prilejuite de frecventarea și absolvirea cursurilor Facultății de Medicină din Viena de către nepotul său. La terminarea studiilor, în 1850, Ștefan Capșa obține diploma de medic, specialitatea obstetrică-ginecologie. Va funcționa mai întâi ca medic primar la „Spitalul de faceri” (Institutul „Maternitatea”) și ca profesor la Școala de moașe. Doctorului Ștefan Capșa i se datorează organizarea învățământului universitar de obstetrică²⁵, el fiind, cu mici întreruperi, până la sfârșitul vieții, titularul catedrei și cursului de obstetrică de la Școala de medicină și apoi de la Facultatea de Medicină din București.

Pe parcursul anilor, aceia dintre băieții Capșa ce-și făcuseră un rost, practicând o meserie, între care în mod deosebit Anton, Vasile și, mai târziu, Constantin, îi vor ajuta pe ceilalți mai mici, Dumitru, Nicolae și Ion să ajungă „domni”, făcându-și studiile superioare în țară, dar și în străinătate.

²² Călătoria pe care o făceau negustorii (în străinătate) pentru a vinde sau cumpăra marfă.

²³ Copier scrisori (1 mai 1863 – 9 aprilie 1866), f. 15, în Arhiva Mîrcea M. Possa – Mihai Boureanu.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Dr. Pantelimon Miloșescu, *Ștefan Capșa (1822-1885)*, în „Viața medicală”, nr. 17, din 25 aprilie 1997, p. 5.

DUMITRU CAPȘA (1826-1863) urmează teologia, iar după terminarea studiilor, călugărindu-se, se retrage la mănăstirea Căldărușani²⁶ (după alte informații, la mănăstirea Pasărea, care, în acea perioadă, era mănăstire de călugări – n.n.) unde și moare²⁷, în vârstă de numai 37 de ani.

În ce-l privește pe NICOLAE CAPȘA (1834-1864) aflăm că „în 1857 ... urma la Paris Școala Centrală (de inginerie)”²⁸, ca bursier al Eforiei Școalelor²⁹. Se specializează în matematici, fiind primul român care își ia doctoratul în matematici în capitala Franței³⁰. Întors în țară, ocupă catedra de profesor de matematică la Gimnaziul „Gheorghe Lazăr”, abia înființat (1860). Din nefericire, Nicolae Capșa se îmbolnăvește de plămâni și se stinge din viață în toamna anului 1864³¹.

Despre ION CAPȘA (1839-1894) se știe că, după luarea diplomei de inginer³², profesază în București meseria de cartograf, realizând, între altele, o copie târzie, poate generală, poate numai a unor planșe, cu caractere latine, după planul Bucureștilor întocmit în 1852 de Rudolf Arthur Borroczyn³³.

ANTON (1821-1880), VASILE (1827-1877 sau 1879) și CONSTANTIN (1832-1890), despre a căror viață și activitate nu ne vom ocupa în acest articol, prin îmbrățișarea meșteșugului de cofetar, deschid, o dată cu întemeierea primei cofetării „Capșa”, în iulie 1852, la parterul Hanului Damari (vis-à-vis de Biserica Zlătari – n.n.), unul dintre cele mai importante și interesante capitole ale comerțului bucureștean de prelucrare alimentară. Ei vor susține material și stagiul parizian de pregătire în meseria de cofetar, bucătar și patiser, al lui Grigore Capșa, care, în aprilie 1868, pornind propria afacere în casa Slătineanu, va rămâne în istoria comerțului românesc drept „maestrul cofetăriei, patiseriei și al bucătăriei moderne” din țara noastră.

Meritul de a fi deschis calea către cunoscuta firmă pe care însă n-a văzut-o luând ființă și dezvoltându-se, i-l putem atribui, fără exagerare, „cojocarului subțire” Constantin Capșa. Din dorința de a asigura un viitor cât mai sigur copiilor săi, dar dând dovadă și de intuiție, el își îndrumă, cu puțin timp înainte de a se săvârși din viață, unul din băieți, pe Vasile, în vârstă de numai 14 ani, către o meserie cu totul nouă în familie, încredințându-l ucenic cofetarului Constantin Ieșteru, zis și Alexandru Elefterescu, ce-și avea prăvălia pe Podul Mogoșoaiei (Calea Victoriei,

²⁶ Dr. Nicolae I. Angelescu, *op. cit.*, p. 4.

²⁷ Copier scrisori, f. 35, în *loc. cit.*

²⁸ Nicolae Iorga, *Viața și domnia lui Barbu Dimitrie Știrbei, domn al Țării Românești (1849-1856)*, Văleni de Munte, 1910, p. 233.

²⁹ Dr. Nicolae I. Angelescu, *op. cit.*, p. 4.

³⁰ *Ibidem.*

³¹ Copier scrisori, f. 119, în *loc. cit.*

³² Dr. Nicolae I. Angelescu, *op. cit.*, p. 4.

³³ Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, ediția a II-a, București, 1977, p. 215-216.

din 1878 – n.n.) în Hanul Dedu³⁴ (fostul Palat Nifon, azi magazin de confecții – n.n.).

În contractul încheiat la 10 aprilie 1841³⁵, între „chir Constantin Lefteru cofetaru” și Constantin Capșa, care-și dă fiul „Vasilache ... la meșteșugul de cofetărie ucenic în patru ani”, se stipula că tatăl urma, pe parcursul uceniciei, să-i poarte „grija de îmbrăcăminte, și spălatură cămășilor”, iar patronul pe aceea „de încălțăminte și spălatură pe cap”. În același timp, Constantin Lefteru se angaja ca, la sfârșitul celor patru ani în care „are datorie ca să-l învețe să-i arate la acest meșteșug de cofetărie”, să-i facă lui Vasile „un rând de haine de postav după vârsta lui ... dându-i cuviincioasele nizamuri³⁶, spre a sale bune urmări”. Pentru obținerea acestui, să-i spunem, atestat, Vasile Capșa trebuia ca, în timpul celor patru ani de ucenicie „să să poarte cu silință, cu dreptate, cu supunere la cele cuviincioasele lucruri și porunci ale stăpânului său dându-i ascultare”.

Cu siguranță că termenii contractului au fost reciproc respectați pentru că, și după terminarea uceniciei, Vasile Capșa mai rămâne o bună bucată de vreme să lucreze în cofetăria lui Constantin Lefteru, dobândind experiența ce-l va ajuta, în 1852, să se lanseze, cu sprijinul financiar al fratelui său Anton, în propria afacere, deschizând cofetăria „La doi frați, Anton și Vasile Capșa”.

Dar asta este o altă poveste – poveste „dulce” a celor patru frați cofetari din familia Capșa – , mezinului, lui Grigore Capșa, revenindu-i meritul, dar și gloria, transformării meșteșugului cofetăriei în adevărată artă și înființării unei firme de renume în domeniu – Casa „Capșa”.

³⁴ George Potra, *op.cit.*, p. 16. Potrivit altei surse, [Ștefan Capșa], *Capșa. 1852-1942*, Muzeul Național de Istorie a României, nr. inv. 291.961, fond Ștefan Lăzărescu, cofetăria lui Constantin Lefteru s-ar fi aflat lângă Biserica Albă.

³⁵ Muzeul Național de Istorie a României, nr. inv. 291.971/a-b, fond Ștefan Lăzărescu.

³⁶ *Nizam* (din turcește) are dublu înțeles: 1. înscris cuprinzând drepturile și îndatoririle membrilor unei bresle; 2. normă de lucru fixată printr-un regulament. În acest caz, ar putea fi vorba de ambele accepțiuni ale cuvântului, deci un fel de atestat, dar și o normă de lucru pe care o primea Vasile Capșa de la patronul său.